

Cecilia Salomons

Een voorbeeld van hoe het enkele Joodse dorpsgenoten is vergaan

In het herfstnummer 2022 van Van Zoys tot Soest stond een artikel over onderduikadressen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zelf was ik vanuit een andere invalshoek, de 'Verkaufsbücher', met het verhaal over mejuffrouw Salomons begonnen. Uit het artikel werd duidelijk dat Heleen Joosse inmiddels een schat aan informatie opbouwt over het lot van de Joodse dorpsgenoten. Met haar aanvullingen heeft dit verhaal vorm gekregen, een samenwerking die niet alleen stimulerend maar ook heel prettig is.

Door Andries Schokker

Cecilia Salomons

Cecilia is op 24 mei 1880 geboren in Neuenhaus¹ in Duitsland, net over de grens, haar broer Arnold op 8 juli 1882. Haar vader Benjamin Salomons is in 1848 in Neuenhaus geboren. Zijn beroep is koopman. Haar moeder Catharina Levy is in 1856 in Hoogezand geboren. Vanuit Neuenhaus is het gezin in december 1882 naar Coevorden vertrokken, in juni 1888 naar Hamburg en in mei 1890 treffen we hen aan in Amsterdam, Prinsengracht 373, later op 1e Helmerstraat 94. Arnold is in december 1905 met de Holland America Lijn naar Woodstock (Ontario) vertrokken. Later woonde

Cecilia Salomons.

¹ www.wiewaswie.nl.

hij blijktbaar in Toronto, want we weten dat hij daar in 1911 een dochter kreeg, Katrine Frederica. Deze Katrine kwam in december 1916 bij Salomons in Amsterdam inwonen.

De foto hiernaast is beschikbaar gesteld door Femke Knoop, schrijfster van het boek *Hirsch & Cie in Amsterdam (1882-1976), Haute couture op het Leidseplein*. Femke schreef ons: "Cecilia (Lily) Salomons was verkoopster bij Hirsch & Cie vanaf 1899 tot haar pensioen in 1931. Van Hirsch & Cie is geen bedrijfsarchief bewaard gebleven, wel personeelsboeken in privébezit die ik heb mogen inzien. Daaruit komt deze door atelier J. Merkelbach gemaakte foto." Hirsch & Cie² richtte zich op dames uit de elite. Vrouwen van rijke ondernemers, zoals fabrikanten uit de Zaanstreek en Twente en planters uit Nederlands-Indië, maar ook de koninginnen Emma, Wilhelmina en Juliana kochten kleding bij Hirsch. De beroemde danseres Mata Hari was ook een klant van het modehuis.

Naar Soest

De *Soester Courant* van 14 maart 1931 vermeldt dat Cecilia Salomons vanuit Amsterdam in Soest is gaan wonen op Noorderweg 13, haar beroep is pensionhoudster. Met haar komen ook nicht Katrine Salomons en een zekere Jaapje Kapper er wonen. Jaapje is in 1893 in Oude Pekela geboren en woonde ook al in Amsterdam bij hen op de 1e Helmerstraat 94.

Katrine Frederica staat in het *Soester* adresboek van 1934 vermeld, zij is verpleegkundige. Zij trouwt in 1938 met Richard Jan Klooster, de zoon van Gerrit Klooster en Cornelia Blomberg uit Soest. De trouwacte vermeldt dat Katrines moeder Frederica Fetter is overleden en dat de verblijfplaats van haar vader onbekend is. Cecilia is getuige. In het adressenboek 1940 van Utrecht vinden we een R.J. Klooster, bankwerker, op het adres Semarangstraat 9bis. Van dit echtpaar Klooster weten we verder weinig.

Van Cecilia daarentegen meer. Uit de *Soester Courant* blijkt dat op het adres Noorderweg 13 regelmatig mutaties plaatsvinden. Tot 1938 is het een komen en gaan van pensiongasten, daarna zijn er geen mutaties meer. Dat jaar vertrekt ook Jaapje Kapper, terug naar Amsterdam.

² Wikipedia.

Ontruiming

Met ingang van 23 april 1943 wordt aan de Joden de toegang tot de provincie Utrecht ontzegd³. De burgemeester van Soest levert, in opdracht, op 27 februari 1943 een lijst met de namen van nog aanwezige Joden, zowel in woningen als op kamers, en van Joden aan wie alsnog uitstel van ontruiming is verleend. Cecilia Salomons is adres nummer 31 op de lijst.

den. „Met ingang van 23 April 1943 is aan joden het verblijf in de provincies Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Holland verboden. Uitgezonderd hiervan is de stad Amsterdam.”

Mededeling in de Amersfoortse Courant.

De ontruiming volgt snel. Als gevolg van deze maatregel wordt op 22 april een groot aantal Joden uit Soest naar kamp Vught overgebracht. Op de persoonskaarten van kamp Vught zien we de volgende namen:⁴ Familie Israël - Kattenburg (5 personen) - Familie Jacobson Lobatto (3 personen) - Familie Kamm (5 personen) - Sali Margulies - Alice Silbermann - Cecilia Salomons. Dit zijn mensen die tot die tijd vrijgesteld waren, bijvoorbeeld omdat het gezinshoofd vertegenwoordiger was van de Joodse Raad, wat het geval was bij de families Israël (man, vrouw en drie jonge kinderen) en Kamm, of omdat het gezin christelijk gedoopt was, zoals Jacob Jacobson, zijn vrouw Judith Lobatto en hun dochter Edith. Deze drie zijn de enigen van deze groep die de oorlog overleven omdat ze niet naar een vernietigingskamp maar naar Theresienstadt worden gedeporteerd en vandaar op 5 februari 1945 met een speciaal transport van 1200 mensen, met toestemming van Himmler, naar Zwitserland overgebracht.⁵ Ook Sali Margulies heeft een vrijstelling omdat ze Nederlands Hervormd is. Van Cecilia Salomons is vooralsnog niet duidelijk waarom zij vrijgesteld is. Heeft zij goede connecties? We weten het niet.

Uiteindelijk betekenen die vrijstellingen alleen dat deze mensen later op transport gaan. Diezelfde 22 april krijgen de burgemeesters van Utrecht de opdracht voor 27 april een opgave te doen van de naar elders vertrokken Joden en hun achtergelaten woningen te verzegelen.

³ Archief Utrecht en *Amersfoortse Courant* 14 april 1943.

⁴ In te zien via arolsen-archives.com.

⁵ Zij waren vrijgekocht na bemiddeling van de Zwitserse politicus Jean-Marie Musy, een persoonlijke kennis van SS-leider Himmler. Ze vertrokken met een luxe trein naar Zwitserland.

COMMISSARIS DER PROVINCIE UTRECHT.

4de Afdeling
B Nr. 360/271.

UTRECHT, 22 April 1943.

Onderwerp : Opgaaf Joden en Joden-
woningen.

AAN Heeren Burgemeesters der gemeenten
in de provincie U t r e c h t.

Ingevolge opdracht van den Heer Beauftragte bij den Rijkscommissaris voor de provincie Utrecht, verzoek ik U mij uiterlijk 27 April 1943 (moet dan in mijn bezit zijn) te willen doen toekomen een opgaafe vermeldende de voornamen, namen en adressen in Uw gemeente van de naar elders vertrokken joden, met een omschrijving-hoegrootheid- van de door hen achtergelaten woningen.

Ik maak U er namens den Beauftragte voornoemd op attent, dat de woningen door U verzegeld moeten worden en dat daarover op geen enkele wijze mag worden beschikt.

De Commissaris der provincie Utrecht,

Fr. J. A. B. J.
Bestuursraad

Brief aan de burgemeesters van Utrecht.

De opgave wordt op 27 april verstrekt:

<u>Naam en Voornamen</u>	<u>Adres</u>	<u>grootte der achtergelaten woning.</u>
Israël, Alexander	v. Weedestraat 29	6 kamers, badkamer, keuken en winkel
Jacobson, Jacob	L. de Coligny laan 40	1 zitslaapkamer en 1 keuken
Kamm, Rudolf	Stadhouderslaan 96	5 kamers en een keuken.
Salomons, Cécilia	Noorderweg 13	2 kamers, 3 slaapkamers en een keuken.

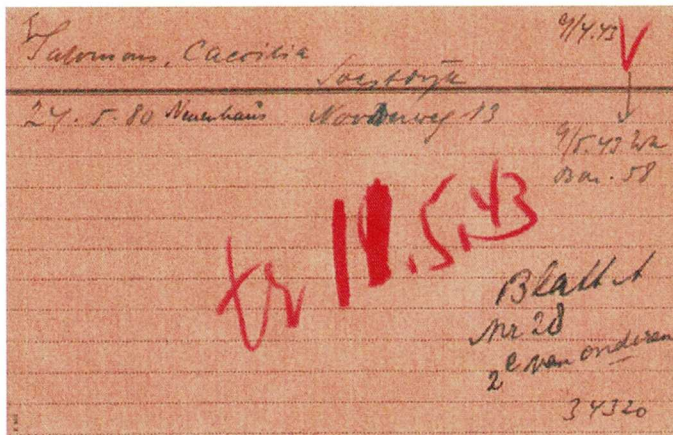
Opgave van vertrokken Joodse inwoners.

Vught was niet het eindstation

In Bad Arolsen in Hessen bevindt zich het wereldwijd grootste archief over de slachtoffers en overlevenden van het naziregime. Via dit archief ontvingen we Cecilia's registratiekaart van de Joodse Raad Amsterdam. Waarom in Amsterdam?

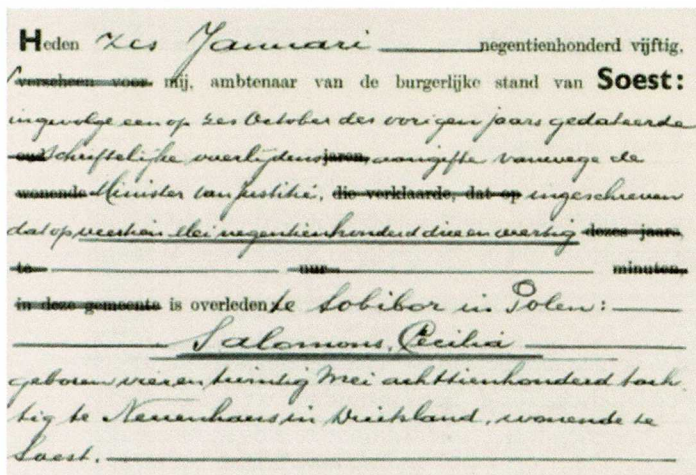
Reden om uitleg te vragen aan het NIOD⁶. Hoewel de naam anders doet vermoeden was de 'Joodsche Raad voor Amsterdam' vertegenwoordiger voor alle Joden in Nederland. Het hoofdkantoor zetelde in Amsterdam en er waren, verspreid over het land, nog diverse bijkantoren. De 'Joodsche

⁶ NIOD, Instituut voor Oorlogs-, Holocaust en Genocidestudies te Amsterdam.

Cecilia's kaart bij De Joodsche Raad.

- Voor Cecilia Salomons is dat op 22 april 1943 (22/4.43 V). Op een registratiekaart in Vught zelf geeft ze aan modeontwerpster te zijn.
- Op 9 mei 1943 komt zij binnen in Westerbork (9/5.43 Wbk).
- Zij wordt ondergebracht in barak 58 (Bar. 58).
- Op 11 mei 1943 gaat zij vanuit Westerbork op transport (tr. 11.5.43), eindbestemming Sobibor, waar zij op 14 mei 1943 is vermoord, vermoedelijk direct na aankomst, 62 jaar oud.

Het duurde tot 6 januari 1950 voordat de gemeente Soest haar overlijden kan registreren. Uit de stukken van de belastingdienst in haar dossiermap in het Nationaal Archief⁷ blijkt dat zij in januari 1931 het

Registratie gemeente Soest.

⁷ Nationaal Archief Den Haag (NA), Nederlands Beheersinstituut (NBI) beheersdossiers inventarisnr. 158714.

huis Noorderweg 13 kocht voor een bedrag van f 7.500,- en dit belastte met een hypotheek van f 3.800,- a 4,5%. Ook vermeldt dit dossier dat zij een pensioen genoot van de firma Hirsch uit Amsterdam. In december 1943 is haar naam geschrapt uit het kadaster.

Verkaufsbücher

Tijdens de Tweede Wereldoorlog roofde de Niederländische Grundstücks Verwaltung (NGV) panden waarvan de eigenaren veelal Joods waren. De NGV droeg het feitelijke beheer over aan een derde, het Algemeen Nederlands Beheer van Onroerende goederen (ANBO), die zorgde voor de betaling van de lasten, inning van de huren, de verzekering en de hypotheek, maar vooral ook de verkoop van het pand. De administratie ervan hield men bij in de zogeheten Verkaufsbücher. In Soest zijn op deze wijze acht panden verkocht. ANBO Utrecht verkocht het huis van Cecilia Salomons op 26 januari 1944 voor het bedrag van f 4.400,- aan A.J. Bovens (de NGV stelde de huiswaarde op 75% om vlot te kunnen verkopen). In het Nationaal Archief Den Haag mocht ik zijn dossier inzien⁸. Adrianus Jacobus (Jac) Bovens uit Utrecht, NSB'er, had meerdere panden van de Duitse bezetter gekocht, waarvan Noorderweg 13 er een is. Hij stond ook op dit adres ingeschreven. Het pand heeft hij voor f 5.000,- via notaris Ter Horst doorverkocht aan Gerrit Jan Smit. Ter Horst werd in maart 1943 door de SD gearresteerd wegens sabotage, waarna zijn NSB-kandidaat-notarissen vrij spel hadden.⁹ De makelaar die de taxatie van de bezittingen van Bovens uitvoerde, verklaarde dat de heer Smit zich ervan bewust was dat hij een voormalig Joods pand kocht. Uit het adresboek van 1953 blijkt dat G.J. Smit het pand ook na de oorlog bewoonde.

Na de bevrijding

Aanvankelijk is haar dossier behandeld als die van een Rijksduitse/stateloze. Zij bezat niet de Nederlandse nationaliteit. Vermeld staat dat zij vanuit Westerbork is afgereisd naar Duitsland en dat de bestemming onbekend was, evenals haar toenmalige woonadres. Dossier afgelegd: besluit E 133 en de artikelen 84 en volgende van het Koninklijk Besluit E 100 zijn van toepassing (dit was, toen er nog weinig bewijsbaar was, de gebruikelijke weg).

⁸ Inventarisnr. 47577 en 47578.

⁹ Raymund Schütz: *Achter gesloten deuren*, blz. 67.

Het *Besluit Vijandelijk Vermogen*¹⁰ van 20 oktober 1944, no. E 133, was een besluit c.q. wet van de Nederlandse regering in ballingschap in Londen, waarin voor de naoorlogse periode het kader werd gelegd voor rechtsherstel en compensatie voor de geleden schade in de oorlog. De wet voorzag in de mogelijkheid om bezittingen en vermogens, van welke aard dan ook, in eigendom van onderdanen van vijandelijke staten, hoofdzakelijk die van Duitsland, te kunnen confisqueren. Dit gold ook voor Nederlandse ingezetenen die lid van de NSB waren geweest, of anderszins met de vijand hadden gecollaboreerd.

Cecilia hield de status van stateloze totdat duidelijk werd dat zij was overleden en dat zij een Nederlandse erfgenaam had. Haar laatste testament dateert van 8 mei 1922 en haar nichtje en pleegkind Katrine Frederica Salomons is daarin haar enige erfgenaam. Na de oorlog was deze niet ook het enige familielid. We weten dat ze eind 1945 op de Daniel Theronstraat 25II in Amsterdam woonde, 34 jaar oud. Op de woningkaart¹¹ staat vermeld dat Richard J. Klooster, met wie ze in 1938 was getrouwd, er in maart 1944 vanuit Utrecht is gaan wonen en in september 1944 weer is vertrokken, waarheen is onbekend, zij bleef vermoedelijk alleen achter.

Vanaf 1946 ging de zaak over naar het Nederlandse Beheersinstituut (NBI). Dit was na de Tweede Wereldoorlog belast met het beheren en eventueel afnemen van vermogens. Het ging om vermogens van landverraders, van Duitsers in Nederland en van tijdens de oorlog verdwenen personen, meestal gedeporteerde of ondergedoken Joden. April 1946 stelde het NBI formeel Louis Mengs Hornsveld aan als beheerder van Cecilia's nalatenschap. Het gaf in een *Instructie voor bewindvoerders voor afwezig* de volgende taakomschrijving: "De bewindvoerder heeft tot taak het vermogen van den afwezig in stand te houden en als een goed huisvader te beheeren, diens belangen waar te nemen, voor zijn belangen op te komen en hem daarbij te vertegenwoordigen."

Cecilia's vermogen bestond enkel uit het huis (koopsom f 7.500,- minus hypotheek f 3.800,- = f 3.750,-) en de (verdwenen) inboedel. Via notaris Dammers werd het perceel Noorderweg 13 'in minnelijke schikking'

¹⁰ Wikipedia.

¹¹ Stadsarchief Amsterdam.

verkocht. Een minnelijke schikking is een buitengerechtelijke procedure om tot een oplossing voor een conflict te komen. De verkoopprijs was f 5.500,- , vermeerderd tot f 6.611,- vanwege de te betalen huur (april 1944 tot april 1949), verminderd tot f 2.041,20 vanwege verschuldigde grond- en straatrecht en hypotheek plus rente.

Katrine kon dus f 2.041,20 krijgen. Hornsveld wist dat ze in zorgelijke en moeilijke omstandigheden verkeerde. Hij verzocht dan ook om het bedrag snel, zo nodig eventueel in maandelijkse bedragen, uit te keren. Hij kreeg in juni 1947 toestemming Katrine Frederica Klooster-Salomons f 150,- per maand te geven. Op 1 april 1950 eindigde formeel het beheer over het vermogen.

De tijdslijn is niet helemaal sluitend. In april 1943 wordt Cecilia Salomons opgepakt. In januari 1944 is het pand Noorderweg 13 verkocht aan A.J. Bovens, die ingeschreven stond op dat adres. In april 1944 wordt het doorverkocht aan G.J. Smit, die de woning op enig moment betreft. Of het huis een jaar lang heeft leeggestaan of dat Bovens, dan wel een ander, er eerder woonde, is niet duidelijk geworden. In haar boek¹² vermeldt Eva Schloss dat haar vader en broer op Noorderweg 11 ondergedoken zaten en dat de situatie nijpend werd, doordat nieuwe burens Nederlandse nazi's waren. Daarmee kan zij A.J. Bovens bedoelen.

De inboedel van Noorderweg 13 is geroofd en 'ondergebracht' bij een NSB'er. De inboedel van deze NSB'er is na mei 1945 door de Politieke OpsporingsDienst (POD) gevorderd en volgens de woorden van de notaris zeer waarschijnlijk door deze POD-heren gestolen. Weg dus.

Maar dat is niet het hele verhaal. In het CABR-dossier¹³ over Gerarda Hendrike Johanna Walda (geboren in 1897) vind ik een proces-verbaal uit 1947, opgesteld door POD-rechercheur Arris de Liefde, van het gesprek dat hij had met Katrine Frederica Salomons. Deze verklaarde dat haar tante Cecilia genoodzaakt was om een deel van haar inventaris bij haar toenmalige buurvrouw Walda (Noorderweg 11) in bewaring te geven. Katrine is bij haar

¹² Eva Schloss, *Herinneringen van een Joods meisje 1938-1945*. Uitgever SUA, blz. 39.

¹³ NA, Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, procureur-fiscaal Amsterdam inv.no. 107883, dossier 5400.

geweest toen ze inmiddels op het adres Kerkpad ZZ 7 woonde. Van mevrouw Walda heeft zij toen enkele kleine dingen meegekregen; het overige weigerde mevrouw Walda af te staan. Daarop is de rechercheur met Katrine naar het Kerkpad gegaan en heeft op haar aanwijzing boeken, keukengerei, kledjjes, dekens etc. in beslag genomen en opgeslagen in het bureau van de POD Soest. Katrine heeft voor deze goederen een claim ingediend bij de Schade Enquête Commissie. De claim is in augustus 1950 afgewezen, omdat het pleegkind ten tijde van de roof niet bij haar tante inwoonde en daarmee geen rechten op de inboedel kon laten gelden. Het Ministerie van Financiën heeft deze beslissing gehandhaafd.

Ten slotte

Tijdens de bezetting hoopten ambtenaren en bestuurders door op hun post te blijven zoveel mogelijk in het belang van het land en de bevolking te kunnen doen. Hun handelen was gebaseerd op wat historicus Wichert ten Have de ‘beschermingshypothese’ noemt. Zij gingen uit van de veronderstelling dat tijdens de bezetting mogelijkheden bestonden om zich in te zetten voor het behoud van het Nederlandse karakter van onze maatschappij en te voorkomen dat nationaalsocialisten een overheersende machtspositie zouden verwerven.¹⁴ Bij deze ‘defensieve collaboratie’, zoals historicus Frits Boterman de houding definieert, werd samengewerkt met de Duitse autoriteiten vanuit ‘het idee van het minste of noodzakelijke kwaad’.

In de praktijk leidde de ‘beschermingshypothese’ of ‘defensieve collaboratie’ tot een steeds verdere meegaandheid van het ambtelijke apparaat met de Duitse eisen. De Hoge Raad der Nederlanden legitimeerde deze lijdzame houding, toen hij in zijn toetsingsarrest van 11 januari 1942 stelde dat de wettelijke maatregelen van de bezettingsautoriteiten niet aan het landoorlogreglement konden worden getoetst. Het hoogste rechtscollege in ons land beschouwde dus de Duitse maatregelen, inclusief de antisemitische verordeningen, daarmee als regulier recht. Bij de verkoop van geroofd Joods onroerend goed bleef dit arrest niet zonder gevolgen.

¹⁴ P. W. ten Have, *De Nederlandse Unie, Aanpassing, vernieuwing en confrontatie in bezettingstijd 1940-1941* (Amsterdam 1999), p. 492. En F. Boterman, *Duitse daders. De Jodenvervolging en de nazificatie van Nederland (1940-1945)* (Amsterdam 2015), p. 22.